

Sloveso a jeho kategorie v estonštině a finštině

V této seminární práci se budu zabývat morfologickou kategorií slovesa v estonštině a finštině. Jednotlivé kategorie obou jazyků jsou představovány společně.

Slovesné tvary v estonštině dělíme na finitní a infinitní a na jednoduché a složené. Finitní tvary se mohou vyskytovat samostatně ve větě a využívají pěti morfologických kategorií: osobu, čas, slovesný způsob, zápor a rod. Kategorie zápor slovesa rozděluje na kladné a záporné tvary, označení rod se pro finské ani estonské gramatiky neuvádí. Místo nich se rozlišují tvary personální (osobní) a impersonální (neosobní). Toto rozdělení platí pro estonské gramatiky, ve finských se mluví místo impersonálu spíše o pasivu (*passiivi*¹). Všechny pět kategorií se nemůže uplatnit u jednoho slovesa zároveň. Infinitní tvary jsou ty, které nemohou samostatně vytvořit větu a také využití slovesných kategorií je částečné. Ve finštině mohou tvary mA-infinitivu a E-infinitivu přijímat pádové koncovky² (*tekemässä, tehdessä*), v estonštině přijímají des-gerundia (*lauldes, hüpates, käies*).

Dělení predikátu ve finštině je na finitní slovesa (*Puu kasvaa*), složené tvary (*en olisi tehnyt*), slovesná spojení (*verbiliittot: kaikki on selitettävissä*) a verbiketjut (*voi muuttua*). Finská slovesa rozlišují kategorie osobu, čas, slovesný způsob, pasiv³ a zápor⁴.

Infinitní (nebo nominální) tvary ve finštině i estonštině se chovají podobně jako jména a mohou nést pádovou koncovku (ve finštině ještě posesivní sufix), participia nesou znak plurálu.

¹ ISK: § 110 Passiivin tunnuksset ja taivutusmuodot (<http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=110>)

² ISK: Pro mA-infinitiv: § 494 (<http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=494>), E-infinitiv: § 495 (<http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=495>)

³ ISK: Passivi: § 110 (<http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=110>)

⁴ ISK: Kielto: 108, 109 (<http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=108>)

Morfologické kategorie finitních sloves

1. Osoba

Kategorie osoby je u sloves vyjádřena osobní koncovkou, která se přidává za kmen sloves. Na příkladu vynikne podobnost finských a estonských koncovek.

Tabulka č. 1 Osobní koncovky

Finština

Osoba	Indikativ, kondicionál, potenciál
1.sg	-n
2.sg	-t
3.sg	-(V)
1.pl	-mme
2.pl	-tte
3.pl	-vAt

Estonština

Osoba	Indikativ, kondicionál
1.sg	-n
2.sg	-d
3.sg	-b
1.pl	-me
2.pl	-te
3.pl	-vad

V tabulkách vyniká podobnost zejména koncovek 1. a 2. osoby singuláru a plurálu. Koncovka 3. osoby singuláru se během vývoje finštiny zjednodušila z koncovky **-p(i)** (viz estonské **-b**), na prodloužený vokál. Finská koncovka **-p(i)** se používala nejčastěji u sloves s jednoslabičným kmenem (*jääpi, saapi*), u kterých se držela až do 19. století. U Agricoly lze najít i slovesa dvou- a víceslabičná: *tekepi, pilcapi* (*tekee, pilkkää*).⁵

2. Číslo

Estonština stejně jako finština rozlišuje dvě gramatická čísla, singulár a plurál. Estonské i finské gramatiky uvádějí osobu a číslo jako společnou kategorii z toho důvodu, že slovesné osobní koncovky vyjadřují zároveň osobu a číslo.

Imperativ singuláru je bezpříznakový, v imperativu plurálu je znakem plurálu **-ge/-ke**. Kvotativ a jussiv číslo ani osobu nerozlišují.

3. Kategorie impersonálu (E) a pasiva (F)

Estonština rozlišuje personál a impersonál, ve finštině se mluví pasivu.

- Personál je bezpříznakový, původce činnosti je vyjádřen.

⁵ 2.3 *Verbien taivutuksen kehitys* - Internetix-materiaali Opit-ympäristöön: http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/8kieletkirjallisuus/aidinkieli/kirjasuomi/08verbien_taiutus

Jüri käis eile linnas. Hän kävi eilen kaupungissa.

- Impersonál prézentu je rozlišen morfémy *takse/dakse/akse, t/d, ta/da*. V impersonálu původce činnosti není vyjádřen. V minulosti jsou koncovky *-ti/di*.

Toas lauldakse. Toas lauldi.

Finské pasivum prézentu má několik variant koncovek pro jednotlivá slovesa: *tA, dA, lA/rA/nA +Vn*. Rovněž neumožňuje vyjádřit původce děje.

Satu kerrotaan. Tullaan huomenna.

V obou jazycích je impersonál používán pro nevyjádření subjektu nebo původce děje. Finština neumožňuje vyjádřit v pasivní větě subjekt (= původce děje), v estonštině je možné k tomuto účelu použít např. konstrukci *mille poolt* (kým, čím) + sloveso v impersonálu⁶:

See töö on nende poolt tehtud. Práci udělali oni, „byla jimi udělána“.

4. Slovesný čas

Čas je ve finštině obecně rozdělen na přítomný (présens) a minulý (imperfektum)⁷. Přítomný je bezpříznakový, minulý používá sufix *-i* (u supistumaverb *-si*). Minulý čas je dále dělen na imperfektní, čili jednoduchý tvar a dva složené časy: perfektní a pluskvamperfektní, jejichž tvary jsou složené z pomocného slovesa *olla* a tvarů II. participií aktiva a pasiva: *-nut* a *-tu* (*olen kertonut* x *olin kertonut, on kerrottu* x *oli kerrottu*). Pomocné sloveso přibírá osobní koncovky a významové sloveso kongruje se subjektem v čísle: *minä olen kertonut* x *olemme kertoneet*. V hovorové finštině se původní konstrukce nahrazuje tvary pasiva: *ne oli käyny, ootteko te käyny*⁸.

Estonský čas rozlišují estonské gramatiky na přítomný a minulý⁹. V indikativu jsou rozlišeny čtyři časy (présens, imperfektum, perfektní, pluskvamperfektum). Présens je bezpříznakový, imperfektum používá koncovku *-s* (*elas*), *-si* (*õppisin*), *-is* (*käis*) nebo *-i* (*tuli*), perfektní je složeno ze slovesa *olema* a participia *-nud* (*olen elanud*). Pluskvamperfektum je opět složeno (*olin elanud*) a narozdíl od finštiny nekongruje s osobou v čísle (*olin tulnud* x *olime tulnud* (E) *olin tullut* x *olimme tulleet*).

⁶ EKK: SÜ 21: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=5&p1=2>

⁷ Dle Iso suomen kielioppi *mennyt ja menemätön aika*: § 111: <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=111>, §112: Tempustaiutus: <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=112>

⁸ ISK: § 1291: <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1291>

⁹ EKK: M 85: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&p1=4&id=190>

V kondicionálu, kvotativu a jussivu se rozlišuje présens a préteritum (minulý)¹⁰Préteritum naznačuje, že se událost stala před aktem promluvy, ale bez jejich dalšího vzájemného časového upřesnění. Např. *Kui sa oleksid mind kuulda võtnud, ei oleks seda juhtunud*. Kdybys mě býval poslechl, tohle by se nestalo.

Budoucí čas ani v jednom jazyce gramaticky neexistuje. Existují však konstrukce s mA-infinitivy, které vyjadřují budoucnost (čili událost v časovém horizontu následující).

Läheme sööma. (E)

Menemme syömään. (F)

Budoucí čas může být vyjádřen i adverbii, které nesou význam budoucnosti (*hommehuomenna, kunagi/koskaan...*).

4.2. Slovesný způsob

- **Indikativ** je způsob neutrální, stejný v obou jazycích. Je bezpříznakový. Ve finštině se kombinuje se všemi čtyřmi časy, v estonštině rovněž.

Aino käy kaupungissa. Aino käib linnas (présens)

Aino kävi Tallinnassa. Aino käis Tallinnas. (imperfektum)

Aino on käynyt Tallinnassa. Aino on käinud Tallinnas. (perfektum)

Aino oli käynyt Tallinnassa. Aino oli käinud Tallinnas. (pluskvamperfektum)

- **Imperativ**

Tabulka č. 2. Koncovky imperativu

Finština

Osoba	tvar	koncovka
1.sg	x	x
2.sg	kerro	x
3.sg	kertoko-on	-On
1.pl	kertokaa-mme	-mme
2.pl	kertokaa	x
3.pl	kertoko-ot	-Ot

Estonština

Osoba	tvar	koncovka
1.sg	x	x
2.sg	ela	x
3.sg	x	x
1.pl	elag-em	-gem/-kem
2.pl	ela-ge	-ge/-ke
3.pl	x	x

¹⁰ EKK: M 90: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&p1=4&id=195>

Estonština za imperativ považuje tvary pro 2. osoby (sg. i pl.) a 1. osobu plurálu. Tvary 1. osoby plurálu patří do vznešeného stylu, dnes se zpravidla nahrazují indikativem (*Lähme kinno x Mingem kinno*)¹¹. Tvary 3. osoby estonština nepovažuje sémanticky za imperativ, ačkoli mají stejný význam jako finský tvar z levé tabulky. V estonštině se řadí do slovesného způsobu zvaného jussiv (viz níže).

- **Kondicionál**

Ve finštině je vyjádřen znakem *-isi-*, v estonštině *-ksi-* nebo *-ks* (na konci slova, pokud nenásleduje osobní koncovka). Ve druhé a třetí osobě kondicionál vyjadřuje zdvořilý rozkaz. V mluvené finštině může docházet k vypuštění celé koncovky *-isi-* za kmenovým *-i-* (*meniskõ se sinne*) nebo po vokálu ve kmeni na pouhé *-s-* (*antas, tietäs*)¹².

Estonský kondicionál se v hovorové řeči zbavuje osobních koncovek¹³:

Ma kirjutaksin sulle. = *Ma kirjutaks sulle.*

Minä kirjoittaisin sinulle.

Me kirjutaksime sulle. = *Me kirjutaks sulle.*

Me kirjoittaisimme sinulle.

- **Finský potenciál**

Má koncovku *-ne* (nebo asimilovanou koncovku posledním konsonantem kmene: *tul-le-*, *pur-re*) a vyjadřuje možnost nebo pravděpodobnost v současnosti. Některé konstrukce (např. věty bez subjektu) mohou nést i rysy budoucnosti¹⁴ (*Jos tuki tosiaan pienenee, minun täytynee mennä töihin heti äitiysloman jälkeen*).

Pääministeri lienee ulkomailla.

Pitäneekö enää paikkaansa?

- **Kvotativ (estonština)**¹⁵

Umožňuje mluvčímu vyjádřit, že neručí za správnost svého tvrzení, ale hraje v něm pouze roli informátora. Je charakterizován sufixem *-vat*, který se u jednotlivých osob nemění.

Peeter sõitvat homme Ameerikasse. Petr prý jede zítra do Ameriky.

Kosmonaudid sõitvat kuu peale. Kosmonauti prý poletí na Měsíc.

¹¹ Erelt, Mati: Estonian language. Tallinn: Estonian Academy Publishers, 2003. s. 58.

¹² ISK: §116: Konditionaaln muodustus ja vartalonvaihtelut

¹³ EKK: M 93: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&p1=4&id=198>

¹⁴ ISK: § 1545: <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1545>

¹⁵ EKK: M 95: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&p1=4&id=200>

- **Jussiv (estonština)**¹⁶

je slovesná kategorie, která se vytvořila z rozkazu 3. osoby. Je charakterizován koncovkou -gu/ku. Vyjadřuje příkaz třetí, nezúčastněné osobě, nebo i ústupek (*Olgu ta hajameelne, aga ta on andekas.* – Je sice nepozorný, ale talentovaný).

Ve finštině označení jussiv existuje také, ovšem řadí se k imperativu¹⁷. Nese podobný význam příkazu třetí osobě jako v estonštině. Jussiv ve finštině rozlišuje číslo (viz příklad), estonský nikoli.

Imperativ 3. osob (F):

Viimeinen kävijä sammuttakoon valot!
Olkoot muut viisaita!

Jussiv:

*Ema ütles, et **tulgu** Jüri homme meile.*
(Matka řekla, ať k nám zítra Jiří přijde.)

4.3. Zápor

Zápor je v estonštině zařazen mezi kategorie slovesa, konkrétně do kategorie *kõneliik* (typ promluvy)¹⁸ společně s bezpříznakovým afirmativem (prohlášení: *Jüri sõitis eile maale. Jiří jel včera na vesnici*). Zápor je v estonštině charakterizován buď záporkou *ei*, jež se používá v indikativu, kondicionálu a kvotativu, nebo záporkou *ära* (*ärge, ärgem, ärgu*) v imperativu a jussivu.

I finština rozlišuje u sloves zápor – zde je rozdíl v tom, že finské záporky rozlišují osobu (*emme, ette, en...*), kdežto estonské nikoli (*me ei olnud, nad ei olnud*). Záporka, která se objevuje v imperativu, je podobná estonské – *älä* (*dále älkäämme, älköön, älkööt...*).

Tabulka č. 3. Přehled záporných tvarů

	Indikativ				Kondicionál
Estonština	présens	imperfektum	perfektum	pluskvamperfektum	
	<i>ei kuula</i>	<i>ei kuulnud</i>	<i>ei ole kuulnud</i>	<i>ei olnud kuulnud</i>	
Finština	<i>en kerro</i>	<i>en kertonut</i>	<i>en ole kertonut</i>	<i>en ollut kertonut</i>	<i>en kertoisi</i>
		<i>emme kerto- neet</i>	<i>emme ole kerto- neet</i>	<i>emme olleet kerto- neet</i>	

¹⁶ EKK: M 96: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&p1=4&id=201>

¹⁷ ISK: § 1591 Imperatiivilauseen deonttisuus: <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1591>

¹⁸ EKK: M 97: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&p1=4&id=202>

Estonština	Kvotativ	Imperativ		Jussiv
		2.os. Sg.	2.os.pl.	
	<i>ei kuulavat</i>	<i>ära kuul-la</i>	<i>ärge kuulake</i>	<i>ärgu kuulaku</i>
	Potenciál			
Finština	<i>ei kerrotta-ne</i>	<i>älä kerro</i>	<i>älkää kertoko</i>	x

5. Shrnutí

Obecně lze říci, že gramatický systém obou jazyků, tedy estonštiny a finštiny, je velmi podobný. Kategorie sloves vykazuje mnoho podobností, ale také několik odlišností

U kategorie osobních koncovek si lze všimnout značné podobnosti jednotlivých koncovek v obou jazycích. Tato kategorie je v gramatikách popisována obdobně. Ani kategorie čísla nevykazuje příliš odlišností.

Ty jsou však patrné již v následující kategorii estonského impersonálu a finského pasivu. Oba se používají pro zamlčení subjektu (původce děje). Ve finském pasivu neexistuje prostředek pro vyjádření subjektu, estonština je schopna subjekt označit konstrukcí *genitiv + poolt*: *Ettepanek lükati selle mehe poolt* (Návrh byl odmítnut tím mužem).

Kategorii času rozdělují gramatiky podobně na čas přítomný a tři časy minulé. Jiné možné dělení na dvojici složených (perfektum a pluskvamperfektum) a dvojici jednoduchých tvarů je rovněž v obou jazycích. U perfekta a pluskvamperfekta finština rozlišuje číslo (*minä olen kertonut* x *me olemme kertoneet*), estonština nikoli. Oba jazyky dokáží vyjádřit budoucnost, ačkoli tu gramaticky neexistuje. Používají k tomu buď adverbia s rysy budoucnosti (*huomenna, homme*), nebo tvary s MA-infinitivy (*minä tulen kysymään, ma tulen korjama*).

V kategorii způsobu jazyky vykazují odlišnosti hned svým zařazením. Společný je indikativ a kondicionál, kde není příliš odlišností. Imperativ je v estonštině rozkaz 1. a 2. osobě (sg. i pl.), u 3. osob je vydělen samostatný slovesný způsob jussiv. Finština naopak jussiv nemá zařazen samostatně (ačkoli toto označení zná a může použít pro imperativ 3. osobám s koncovkami *-koon/-köön, -koot/-kööt*¹⁹). Finština dále rozeznává potenciál, který je dnes spíše knižním tvarem. Kvotativ v estonštině vyjadřuje, že mluvčí reprodukuje informaci, která nepochází od něj.

¹⁹ ISK: § 1666: <http://kaino.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1666>

Zápor je v obou jazycích charakterizován tvarem ei + sloveso, ve finštině záporka *ei* přijímá osobní koncovky (*en, et...*), v estonštině *ne* (*ma ei kuula, sa ei kuula*). Druhým znakem záporu je imperativní a jussivní záporka *ära, ärgu, ärgem, ärge, ärgu*, ve finštině *äla, älköön, älkää, älkäämme, älkööt*.

Zdroje

Knihy

Karlsson, Fred: *Suomen peruskielioppi*. Jyväskylä: SKS, 2006. ISBN: 9789522220974.

Hint, Mati: *Eesti keele foneetika ja morfoloogia*. Tallinn: Avita, 2004. 5.vydání. s.274-305. ISBN: 9985209273.

Ehala, Martin: *Eesti keele struktuur*. Tallinn: Kunnimees, 1997. S.123-197. ISBN: 9789985911303.

Erelt, Mati: *Estonian language*. Tallinn: Estonian Academy Publishers, 2003. 412 s. ISBN: 9789985503591.

Internet

Iso suomen kielioppi:

<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>

Eesti keele käsiraamat:

<http://www.eki.ee/books/ekk09/>